

HEYDƏR ƏLİYEV İDEYALARI VƏ AZƏRBAYCANIN İQTİSADI İNKİŞAF MODELİ

Bu gün müasir dünya tarixində xalqların və dövlətlərin inkişafında müstəsna rol oynayan, ümummilli inkişafın fundamental əsaslarını formalaşdıran və möhkəmləndirən, böyük uzaqgörənliklə irəli sürdüyü və inkişafın bütün dövrlərində öz aktuallığını və əhəmiyyətini qoruyub saxlayan mütərəqqi ideyaları ilə sözün həqiqi mənasında xalqın mənəvi sərvətinə, dövlətçilik rəmzinə çevrilən və əbədiyaşarlığa qovuşan böyük siyasi liderlərə çox az rast gəlmək mümkündür. Xüsusilə müasir dünyamızda baş verən son dərcə mürəkkəb və ziddiyyətli proseslər fonunda bu keyfiyyətlərə malik olan ölkə başçılarının, siyasi liderlərə daha böyük ehtiyac duyulur. Lakin təəssüflə qeyd edilməlidir ki, bu gün bu sahədə ciddi defisit hökm sürməkdədir.

Böyük qürur hissi ilə qeyd edə bilərik ki, Azərbaycanın ən yeni tarixi XX əsr dünya siyasəti düha-ları arasında özünəməxsus layiqli yeri və mövqeyi olan, ulu öndər və ümummilli lider məqamına yüksələn Heydər Əliyev kimi böyük şəxsiyyəti yetirməklə xalqımıza ən böyük xoşbəxtliyi nəsib etmişdir. Bu gün ən böyük sərvətimiz olan yaşadığımız müstəqil, müasir, təhlükəsiz, qüdrətli, dinamik inkişaf edən və yeniləşən Azərbaycanı bizə Ulu Öndər Heydər Əliyev miras qoymuşdur. Bu sərvət məhz fenomen tarixi şəxsiyyət kimi Heydər Əliyevin böyük əzmkarlığı və yorulmaz əməyinin, güclü siyasi iradəsi və qətiyyətinin, zəngin siyasi idarəçilik təcrübəsi və yüksək liderlik qabiliyyətinin, uzaqgörən və parlaq zəkasının məhsuludur.

Şəmsəddin Hacıyev
Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin deputatı,
YAP Səbail rayon
təşkilatının sədri

Ulu Öndər Heydər Əliyev dövlət müstəqilliyinin əbədi və dönməz xarakter almasının, xalqımızın qüdrətli dövlətə sahib olmasının siyasi, iqtisadi, hüquqi və fəlsəfi əsaslarını yaradaraq dövlətçilik tariximizin ən şanlı, ən parlaq səhifəsini yazmışdır. Hazırda Azərbaycanda ictimai həyatın elə bir sahəsi mövcud deyildir ki, onun inkişafı ümummilli liderin adı ilə bağlı olmasın. Təsədüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, "Heydər Əliyevin adı bu gün bölgədə və dünyada layiqli mövqə qazanmış Azərbaycan dövlətinin rəmzi kimi səslənir". Həqiqətən də, XX əsrin sonunda ən ziddiyyətli və mürəkkəb siyasi şəraitdə ictimai-siyasi və iqtisadi proseslərin gedişatını və tarixi situasiyanı düzgün qiymətləndirmək, siyasi uzaqgörənlik istedadı sayəsində regionda yeni geosiyasi şəraitin formalaşmasına və milli maraqların prioritetliyi əsasında böyük dövlətlərin regionda olan maraqlarının balanslaşdırılmasının təmin olunmasına misilsiz töhfələr vermək, Azərbaycan dövlətini məhv olmaq təhlükəsindən xilas edərək dövlətçiliyimizin memarı kimi öz adını xalqın

mızın tarixinə əbədi həkk etmək, məhz Heydər Əliyev fenomeninin nəticəsidir. İqtisadi inkişafda liberal dəyərlərlə, yeni azad iqtisadi siyasətin və real bazar münasibətlərinin bütünlüklə qararlaşmasına və həyata keçirilməsinə şərait yaradan liberalizmlə, iqtisadiyyatın dövlət tərəfindən düşünlümlü bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanan bu model ölkəmizin özünəməxsus iqtisadi inkişaf kursunu formalaşdırmışdır. "Mən Azərbaycanın iqtisadiyyatında dövlət siyasətini artıq müəyyən etmişəm. Bu, islahatlar yoludur, islahatlar vasitəsilə istehsalın artırılması, inkişaf etdirilməsi, mülkiyyətin özəlləşdirilməsi, özəl bölmənin inkişafına geniş yer verilməsi, bazar iqtisadiyyatı, insanlara sərbəstlik verilməsi, sahibkarlığa, təşəbbüskarlığa şərait yaradılmasıdır. Bu, dövlət siyasətimizin əsas prinsipləridir" fikirlərini söyləyərək Ulu Öndər Heydər Əliyev iqtisadi idarəçiliyin ideoloji əsaslarını və strateji inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirdi və

müəllifi olduğu iqtisadi inkişaf modelini tətbiq etməyə başlamaqla ölkəmizin iqtisadi inkişafının əsaslarını yaratdı.

Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, Heydər Əliyevin müəllifi olduğu iqtisadi inkişaf modelinin unikallığını şərtləndirən əsas cəhətlərdən biri sosial-iqtisadi şəraitdən asılı olmayaraq, hətta siyasi və iqtisadi böhran şəraitində belə ölkənin iqtisadi inkişafına və tərəqqisinə etibarlı təminat verməsidir. Şübhəsizdir ki, bu təminatın arxasında mövcud vəziyyəti və hədəfləri düzgün müəyyən edə bilən, istənilən siyasi, iqtisadi və inzibati idarəetmə situasiyalarında özünü uğurla doğrultmuş zəngin idarəçilik biliyinə, təcrübəsinə və səriştəsinə malik olan müdrik Ulu Öndər Heydər Əliyev şəxsiyyəti, Heydər Əliyev fenomeni, Heydər Əliyev siyasəti, Heydər Əliyev ideyaları və irsi dayanır.

Müstəqilliyin ilk illərində (1991-1993-cü illərdə) Azərbaycanın müharibə şəraitində olması, bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin problemlərlə üzləşməsi, idarəetmədə səriştəli insanların geniş şəkildə təmsil olunması, mövcud olan iqtisadi institutların olduqca səmərəsiz fəaliyyət göstərməsi, keçmiş ittifaq ölkələri ilə ticarət-iqtisadi əlaqələrin zəifləməsi nəticəsində ölkə iqtisadiyyatında tənəzzül və böhran dərinləşmiş, sosial-iqtisadi vəziyyət kəskin surətdə pisləşmişdir. Həmin dövrdə ölkəmizdə makroiqtisadi qeyri-sabitlik hökm sürmüş, ümumi daxili məhsul hər il orta hesabla 17 faiz azalaraq iqtisadi potensialın təqribən 60 faizi itirilmiş, maliyyə sistemi iflic vəziyyətə düşmüş, dövlət büdcəsinin maliyyələşməsi əsasən emissiya hesabına reallaşdırılmış, 1763 faiz səviyyəsində hiperinflasiya müşahidə edilmiş, ölkənin valyuta ehtiyatı, demək olar ki, tükənmiş, manat ABŞ dollarına nisbətən təqribən 245 dəfə ucuzlaşmış, xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi təqribən iki dəfəyə qədər azalmış, 1991-ci ildən başlayaraq 4 il ərzində əhalinin real əmək haqqı 8,2 dəfə, əhalinin real pul gəlirləri 3,6 dəfə aşağı düşmüşdü.

Bir sözlə, yaranmış olduqca qeyri-əverişli və təhlükəli siyasi, iqtisadi, sosial, hüquqi, institusional xarakterli problemlər ölkəmizi yenidən bərpa edilmiş müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi ilə üz-üzə qoymuşdur. Məhz belə bir şəraitdə xalqın təkidi ilə yenidən siyasi hakimiyyətə gəlməsindən sonra Ümummilli Lider Heydər Əliyevin tətbiq etdiyi idarəçilik modelinin uğurudur ki, 1994-2003-cü illərdə həyata keçirilmiş məqsədyönlü islahatların və effektiv dövlət tənzimlənməsi sayəsində qısa zaman kəsiyində mövcud resurslardan səmərəli istifadə etməklə

ölkəmiz siyasi, iqtisadi və institusional böhran vəziyyətindən çıxdı, ictimai siyasi və iqtisadi sabitliyini təmin etdi, iqtisadi dirçəlişə nail oldu. Ölkəmizin yüksək inkişaf yoluna qədəm qoymasına və rifah səviyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlməsinə, dünya iqtisadiyyatına fəal surətdə inteqrasiya olmasına, iqtisadi cəhətdən günbəgün qüdrətlənən bir ölkəyə çevrilməsinə və yeniləşməsinə səbəb olması sözügedən modelin modernləşmə, islahat və tərəqqi yönümlüyünün zənginliyini nümayiş etdirir.

20 sentyabr 1994-cü il tarixində "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin müəllifi olduğu uğurlu neft strategiyasının həyata keçirilməyə başlanılması, bazar iqtisadiyyatı münasibətləri sistemine keçidlə əlaqədar iqtisadi islahatların aparılması, irimiqyaslı torpaq islahatlarının, dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi və sahibkarlığa dəstək proqramlarının reallaşdırılması sayəsində 1995-2003-cü illər ərzində ümumi daxili məhsul 90,1 faiz, dövlət büdcəsinin gəlirləri 3,9 dəfə, ölkənin valyuta ehtiyatları 85 dəfə, sənaye istehsalı 22,4 faiz, kənd təsərrüfatı istehsalı 52,8 faiz, xarici ticarət dövriyyəsi 4 dəfə artaraq ölkənin itirilmiş iqtisadi potensialı bərpa edilmişdir. Bu dövr ərzində orta aylıq əmək haqqının 6,2 dəfə artması, inflyasiyanın səviyyəsinin 2-3 faizə qədər azalması, hətta 1998 və 1999-cu illərdə deflyasiyanın baş verməsi əhalinin sosial rifahını xeyli yüksəltmişdir.

Eyni zamanda, bu dövrdə ölkə iqtisadiyyatına 20 milyard ABŞ dolları həcmində investisiya qoyuluşunun həyata keçirilməsi iqtisadi artımın təmin edilməsində müstəsna rol oynamışdır. Məhz Heydər Əliyevin banisi olduğu iqtisadi inkişaf modelinin ölkəmizə qazandırdığı misilsiz nailiyyətlər sonrakı illərdə də ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafı üçün təməl formalaşdıraraq ölkənin hər-tərəfli və davamlı inkişafı üçün möhkəm zəmin yaratdı.

2003-cü ildə Prezident İlham Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən sonra milli iqtisadi inkişaf modeli yeni keyfiyyətdə yeni məzmununda uğurla davam etdirilərək ölkəmiz tamamilə yeni bir inkişaf dövrünə qədəm qoymuşdur. Bu dövrün ən mühüm səciyyəvi xüsusiyyəti kimi Azərbaycanın davamlı, dayanıqlı və tarazlı inkişafının təmin olunmasını göstərmək olar. Azərbaycan iqtisadiyyatı, ümumiyyətlə, Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının bütün sahələri qloballaşma dövrünün tələblərinə müvafiq olaraq, onun pozitiv və neqativ təsirlərini nəzərə alaraq, tamamilə yeni bir dövrə - tərəqqi dövrünə qədəm qoymuşdur. Azərbaycan iqtisadiyyatının

sahə quruluşu və idarəetmə sistemi əhəmiyyətli dərəcədə təkmilləşdirilmiş, onun əsaslı surətdə modernləşdirilməsi və diversifikasiya prosesi başlanmış, regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramının müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi nəticəsində ayrı-ayrı regionlar və sahələr arasında uzun müddət mövcud olan disproportional aradan qaldırılması və mövcud potensialın iqtisadi dövriyyəyə cəlb edilməsi, yeni iş yerlərinin yaradılması istiqamətində çox ciddi addımlar atılmışdır.

Artıq 14 ilə yaxındır ki, ölkəyə rəhbərlik edən cənab İlham Əliyevin dövlətçilik strategiyasının ən mühüm əlamətlərindən biri, məhz Ulu Öndərin müəyyənləşdirdiyi kimi - müstəqilliyimiz və milli maraqların hər şeydən üstünlüyüdür. İqtisadi inkişafın bütünlükdə reallaşmış nailiyyətlərin bazasında baş verdiyini nəzərə almaqla yanaşı, yeni şəraitin təsirləri ilə meydana gələn çağırışlara adekvat və məqsədyönlü cavab tədbirlərinin görülməsi zərurəti ilə formalaşan və reallaşdırılan iqtisadi siyasət sayəsində 2003-2014-cü illəri əhatə edən dövr ərzində milli inkişafımız dünya fenomeninə çevrilmiş və Azərbaycanın ən yeni tarixində "qızıl dövr" kimi yadda qalmışdır. İqtisadi inkişafın Ulu Öndər tərəfindən əsas qoyulmuş nailiyyətlərinə, cənab İlham Əliyev tərəfindən regional inkişafın tənzimlənməsi, iqtisadiyyatda qeyri-neft sektorunun inkişafının prioritetliyinin təmin edilməsi, neft-qaz resurslarının hasilatı və nəqlinin bəxəlləndirilməsi, dünya bazarında daha fəal oyunçu kimi resipient ölkədən donor ölkəyə çevirilməsi, iqtisadi inkişafda dövlət büdcəsinin tənzimləyici rolunun gücləndirilməsi, makroiqtisadi sabitliyin dərinləşdirilməsi, ölkənin beynəlxalq rəqabətliyi-nin gücləndirilməsi, Azərbaycanın dünyanın humanitar, ictimai-siyasi, mədəni, sivilizasiyalararası dialoq, multikulturalizm mərkəzlərindən birinə çevirilməsi və s. kimi fundamental nailiyyətlər əlavə edilmişdir.

Əsas Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş "Azərbaycan modeli"nin uğurla reallaşdırılmasını əks etdirən göstəricilərdən biri də sözügedən dövr ərzində iri həcmdə strateji valyuta ehtiyatlarının formalaşmasıdır. 2004-cü ilə müqayisədə hazırda strateji valyuta ehtiyatları 20 dəfədən çox artaraq 37,1 milyard ABŞ dolları təşkil edir ki, bu da dünya iqtisadiyyatında davam edən mənfii tendrəlin doğura biləcəyi riskləri azaltmağa və aradan qaldırmağa imkan yaradır və gələcək iqtisadi inkişafın maliyyələşdirilməsi prosesinə mühüm töhfə ola bilər.

Bununla yanaşı, 2003-2015-ci

HEYDƏR ƏLİYEV İDEYALARI VƏ AZƏRBAYCANIN İQTİSADI İNKİŞAF MODELİ

illərdə əvvəlki 10 illik dövrlə müqayisədə ölkə iqtisadiyyatına qoyulmuş investisiyaların həcmi 15 dəfədən çox artaraq təqribən 207 milyard ABŞ dollarına çatmışdır və təqdirelayiq haldır ki, bu zaman daxili investisiyaların xarici investisiyaları üstələməsi, qeyri-neft sektoruna yönələn investisiyaların payının neft sektorundan çox olması milli maraqların yüksək səviyyədə təmin olunduğu balanslı iqtisadiyyatın formalaşdırılması və inkişafı istiqamətində əhəmiyyətli töhfələr vermişdir.

Təbii ki, uğurlu iqtisadi inkişaf ölkədə sosial sahədə də geniş islahatların aparılmasına və əhəlinin sosial rifahının xeyli yaxşılaşdırılmasına imkan yaratmışdır. Sistemli şəkildə həyata keçirilən məşğulluq və sosial müdafiə siyasəti nəticəsində əhəlinin gəlirləri 6,5 dəfə, orta aylıq əməkhaqqı 4,5 dəfə, orta aylıq pensiyalar 7,2 dəfə artmış, 71 mindən çox müəssisə fəaliyyətə başlamış, 1,5 milyona yaxın yeni iş yeri açılmış, yoxsulluğun səviyyəsi 9,1 dəfə azalaraq 4,9 faizə, işsizliyin səviyyəsi 5 faizə enmişdir. Dünya iqtisadiyyatında davam edən iqtisadi və maliyyə böhranı şəraitində xarici amillərin ölkə iqtisadiyyatına ciddi təzyiqlərinə baxmayaraq 2016-cı ilə qədər inflyasiyanın səviyyəsinin birrəqəmli saxlanılması əhəlinin real gəlirlərinin artmasına və alıcılıq qabiliyyətinin yüksək olmasına şərait yaratmışdır.

2004-2014-cü illəri əhatə edən sürətli iqtisadi inkişaf mərhələsindən sonra dünyada geosiyasi və geoiqtisadi məkanda formalaşmış qeyri-müsbət şəraitin ölkə iqtisadiyyatına mənfi təsirləri nəticəsində iqtisadi artımın məhdudlaşması iqtisadi inkişaf modelinin tətbiqinə yenidən baxışı zəruri etmişdir. Qlobal miqyasda baş verən fəsadlı siyasi, iqtisadi və sosial proseslər -Avropada kəskinləşən borc, işsizlik və miqrasiya problemləri, Orta Şərqi regionunda və Ukraynada davam edən müharibə şəraiti, qonşu ölkələrdən olan Rusiya və İrana qarşı tətbiq edilən sanksiyalar, dünya iqtisadiyyatında aparıcı paya malik olan ölkələrdə (ABŞ, Çin, Yaponiya, Al) iqtisadi artım templərinin zəifləməsi, dünya bazarlarında xammal məhsullarının, xüsusilə neftin qiymətlərinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi, əsas ticarət tərəfdaşlarımız olan ölkələrin milli valyutalarının devalvasiyası və s. bu kimi hadisələr milli iqtisadiyyatın inkişafı baxımından olduqca qeyri-əlverişli şərait formalaşdırmışdır.

Təbii ki, beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin müstəqil subyekt kimi ildən-ilə daha fəal surətdə dünya təsərrüfatı əlaqələri sistemine qoşulan Azərbaycanın da digər ölkələr kimi qlobal iqtisadi

və siyasi məkanda baş verən hadisələrin mənfi təsirlərindən tamamilə yan keçməsi qeyri-mümkündür. Bunu bəzi sosial iqtisadi inkişaf göstəricilərinin dinamikasından aydın müşahidə etmək olar. Belə ki, dünya neft qiymətlərinin 4 dəfədən çox aşağı düşməsi nəticəsində ixrac gəlirlərimiz 2015-ci ildə təqribən 48 faiz, 2016-cı ildə 20 faiz azalmış, tədiyyə balansının saldosu mənfi zonaya keçmişdir. Nəticədə, milli valyutamız olan manat ABŞ dollarına nisbətən təqribən iki dəfə ucuzlaşmış, valyuta ehtiyatlarımız 2014-cü ilə müqayisədə 2016-cı ildə 27 faiz azalmış, Dövlət Büdcəsinin gəlirləri isə 2015-ci ildə 5 faiz, 2016-cı ildə 0,24 faiz azalmışdır. Bütün bunlar, bütövlükdə 2016-cı ildə ölkəmizin ÜDM göstəricisinin 3,8 faiz azalması ilə nəticələnmişdir.

Lakin yeni meydana çıxmış qlobal çağırışlara və təhdidlərə cavab olaraq iqtisadi inkişaf modelinin tətbiqində mövcud mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi və

yeni mütarəqqi yanaşmaların tətbiq edilməsi məqsədilə ölkə Prezidenti tərəfindən böyük uzaqgörənliklə kompleks iqtisadi, siyasi və sosial islahatlar paketi müəyyən edilmişdir ki, bunların da həyata keçirilməsi nəticəsində post-neft dövründə də iqtisadi artım, onun davamlı və dayanıqlı inkişafını təmin etmək, əhəlinin həyat səviyyəsini yüksəltmək üçün bütün lazımi imkanlar yaradılacaqdır. Əvvəlki illərdə möhkəm və etibarlı təməllər üzərində iqtisadi potensialın yaradılması və post-neft dövründə yeni şəraitə uyğun köklü surətdə effektiv maliyyə, pul-kredit, vergi və institusional islahatların həyata keçirilməsi, qeyri-neft sektorunun əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirilməsi və şaxələndirilməsi, rəqabətqabiliyyətli ixrac yönümlü və idxaləvəzləyici istehsal potensialının genişləndirilməsi, investisiya və sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşdırılması, əhəlinin məşğulluğunun yüksəldilməsi və insan kapitalının inkişaf etdirilməsi istiqamətində da-

vamlı olaraq sosial-iqtisadi proqramların reallaşdırılması gələcəkdə baş verə biləcək potensial mənfi təsirlərin minimuma endirilməsinə və ölkənin hər hansı bir kataklizmlə qarşılaşmayacağına böyük zəmanət verir.

Bununla əlaqədar olaraq xüsus qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 06 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"ndə cari, orta və uzunmüddətli dövrlər üzrə inkişaf hədəflərinin və tədbirlər planlarının müəyyən olunması və elmi cəhətdən əsaslandırılması bir daha sübut edir ki, bu gün ölkədə düşünülmüş, məqsədyönlü, məntiqi ardıcıl, sistemli, uzlaşdırılmış, riskləri qabaqcadan nəzərə alan və qiymətləndirən, nəticəyə əsaslanan effektiv siyasət həyata keçirilir. Strateji yol xəritələrinə əsasən, ölkəmizdə qeyri-neft ixracının təşviq edilməsi və yeni ixrac bazarları hesabına genişləndiril-

məsi, idxaləvəzləyici istehsal sahələrinin inkişafı və yerli istehsalın idxal komponentlərindən asılılıq dərəcəsinin azaldılması, xarici investisiya və texnologiyaların cəlb edilməsi üçün həvəsləndirən əlverişli investisiya mühitinin təmin edilməsi, ölkənin maliyyə sisteminin sağlamlaşdırılması və fiskal dayanıqlığının gücləndirilməsi, müasir dövrün tələblərinə cavab verən insan kapitalının inkişaf etdirilməsi istiqamətində kompleks tədbirlər nəzərdə tutulmuş, buna uyğun olaraq islahatların qanunvericilik bazası və dövlət idarəçiliyi sistemi əsaslı surətdə təkmilləşdirilir.

Milli iqtisadi inkişafın bütün mərhələlərinin sistemli tədqiqi aydın şəkildə göstərir ki, həqiqətən də, "Azərbaycan modeli" ölkəmizin postindustrial cəmiyyət tipinə keçidini və yüksək inkişaf etmiş ölkələr sırasına daxil olmasını etibarlı şəkildə və ən qısa bir zamanda təmin edə biləcək yeganə modeldir.